

Enric Valor

Un castallut universal

Enric Valor va nèixer a Castalla el 1911 i va morir a València el dia 13 de gener de 2000. La Diputació de València li atorgà el Premi Sanchis Guarner (1983) i la Generalitat Valenciana el Premi de les Lletres Valencianes (1985); posteriorment la Generalitat de Catalunya li atorgà el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1987) i la Creu de Sant Jordi (1993). És doctor honoris causa per les universitats de València (1993), les Illes Balears (1998), la Universitat Jaume I de Castelló (1999), la d'Alacant (1999) i la Politècnica de València (1999). La Diputació d'Alacant té instituït el Premi Enric Valor a la millor novel·la en valencià.

Laudatio pronunciada pel Dr. Jordi Colomina i Castanyer en el solemne acte d'investidura com a Doctor Honoris Causa per la Universitat d'Alacant de Enric Valor i Vives el 5 de novembre de 1999

La Universitat d'Alacant m'ha fet l'honor d'encomanar-me la tasca de pronunciar la laudatio en aquest acte d'investidura del doctor Enric Valor. Ho faré, de bon grat, en nom d'aquesta comunitat universitària que hui s'honora d'integrar en el seu claustre una de les figures clau de la història valenciana contemporània: la d'Enric Valor i Vives, valencià de Castalla, novel·lista, recuperador de la nostra rondallística i dels nostres parlars, gramàtic, lexicògraf, enamorat d'una llengua i d'un país als quals ha dedicat totes les seues energies al llarg de més de huitanta-huit anys de vida fecunda.

Tota la seua obra és un esforç constant per fer realitat els consells de Pompeu Fabra als escriptors valencians, als quals recomanava l'any 1930: "continuar sense defalliments l'obra de depuració de la llengua valenciana", "procurant descastellanitzar l'idioma, redreçar-lo i enriquir-lo" (...).

Tota l'obra de Valor, narrador per vocació i gramàtic i lexicògraf per convicció cívica, per davall de la seua aparent diversitat, té un eix bàsic evidentíssim: el compromís amb el poble valencià a través de la paraula (...).

Gràcies als personatges de les seues contaralles, a Esclafamuntanyes, a l'Albarder de Cocentina, al Dimoni Fumador, etc., els valencians hem recuperat el nostre imaginari col·lectiu. Amb aquestes contaralles –publicades entre 1950 i 1976 amb els títols de Rondalles valencianes i de Meravelles i picardies–, milers de valencians hem començat a llegir i a estimar la nostra llengua.

En les seues rondalles, arplegades majoritàriament en comarques properes a la Universitat d'Alacant (a la Foia de Castalla, a l'Alcoià, a la Vall d'Albaida i a l'Alacantí), aconseguix una prosa dúctil, popular i genuïna i alhora plenament correcta. Aquest valencià elaborat per Enric Valor s'erigirà en el model lingüístic adoptat per una bona part dels nostres escriptors de les darreres generacions, pels mestres de la nova i esperançadora escola valenciana, i, en darrer terme, pels poderosos mitjans de comunicació audiovisuals.

Les seues obres gramaticals –Curso de llengua valenciana (1966), Millorem el llenguatge (1971), Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià (1977), La

flexió verbal (1983), etc.– tenen tanta qualitat com les dels mestres Carles Salvador, Josep Giner i Manuel Sanchis Guarner, i és indiscutible que han resultat fonamentals en la formació de bona cosa de valencians en els darrers trenta anys. La major part dels qui a l'hora d'ara ens dediquem a l'ensenyament de la llengua hem perfeccionat els nostres coneixements gràcies als excel·lents manuals del mestre Enric Valor.

Com a filòleg, en les dues facetes de gramàtic i de lexicògraf, mostra a tothora la seua passió d'ensenyar. A base d'una gran capacitat didàctica, combinada amb una formació lingüística respectable, ha anat fornint una obra ben consistent. Als seus manuals combina el rigor i la precisió amb la claredat de l'exposició. L'afany de precisió el porta a establir distincions subtils, a donar clarícia en els aspectes més complexos. Com ha assenyalat Vicent Pitarch, els seus manuals gramaticals són treballs seriosos però alhora senzills, en els quals el rigor no enterboleix gens ni miqueta l'eficàcia i l'operativitat de l'ensenyança de la llengua.

En la seua obra, aconsegueix un equilibri perfecte entre l'adhesió disciplinada a la normativa unitària i la defensa de les peculiaritats de la nostra bella modalitat, peculiaritats ben legítimes perquè es remunten als segles gloriosos d'esplendor medieval. Podem afirmar que en tota la seua producció, gramatical o narrativa, sap trobar el punt dolç entre la parla real, viva i espontània del poble valencià, i el model de llengua convergent amb la resta de varietats del nostre idioma.

La seua obra gramatical es mou sempre dins la més estricta ortodòxia fabriana, car ell és un disciplinat, un purista, un fabrista enèrgic: d'ací prové la seua reconeguda autoritat. En la seua recerca d'una normativa comuna s'esforça per orientar els valencians cap a les formes unitàries, però no desaprofita gens les ocasions d'aconsellar als parlants de la varietat oriental que s'acosten a les formes valencianes (...).

Entre la seua producció gramatical, l'obra més brillant i més original és sense dubtes *Millorem el llenguatge* (1971), un llibre extraordinari i modèlic, on seguint el mestratge de les *Converses filològiques* de Fabra, tracta de depurar i d'enriquir l'idioma, a partir de l'ús poc contaminat dels pobles valencians. Com ha assenyalat Joan Solà, en aquesta obra "el lector trobarà una gran riquesa de llenguatge, una sòlida i segura informació, un gran tacte (molta delicadesa, prudència i pedagogia)".

Enric Valor és, sense cap mena de dubte, la persona que més ha contribuït en els darrers anys a la recuperació del lèxic genuí valencià. La seua tasca lexicogràfica comença amb el *Vocabulari castellut* de 1948, obra valuosíssima formada per una relació de les variants de Castalla que mancaven en el diccionari de Pompeu Fabra. Aquest vocabulari, amb comentaris de Josep Giner, ha estat àmpliament aprofitat per Joan Coromines en el seu monumental diccionari etimològic. Més de la meitat de *Millorem el llenguatge* s'ocupa de qüestions de lèxic; a les gramàtiques trobem excel·lents vocabularis temàtics; i la darrera edició de les seues *Rondalles valencianes* (1984-1988) incorpora uns utilíssims *Glossaris lèxics i fraseològics* sens dubte obra del mateix Valor.

Valor escrivia fa ja quasi trenta anys: "els valencians tenim grans reserves de vocabulari, que en altres indrets només coneixen a través de la lectura dels clàssics; posseïm un tresor d'expressions magnífiques; conservem girs sintàctics d'una gran puresa... I el nostre deure és preservar-ho, fer-ho valdre i, en una paraula, aportar-ho a la llengua general" (Gorg, 15). Aquesta és la tasca que Valor ha aconseguit dur a terme combinant una gran fidelitat a la norma fabriana amb una admirable tasca de recuperació de la llengua de la terra.

En la seua obra literària trobarem un lèxic fresc, genuí, arreplegat directament de la boca del poble, tant en les comarques meridionals on va nàixer ell i els seus pares, com de les centrals on ha viscut la major part de la seua vida. Perquè cal dir que Enric Valor és el millor

coneixedor dels nostres parlars. Coneix tan a fons el valencià meridional –de l'Alacantí, de l'Alcoià, de la Marina, de la Vall d'Albaida–, com el valencià central. Per això Josep Giner ha pogut dir d'ell que "és l'escriptor valencià que posseeix naturalment més llengua viva nadiua, usual, popular, instintivament ben usada, natural, espontània" (Pròleg a Millorem el llenguatge).

S'esforça per aconseguir un model de llengua que, construït a partir de materials valencians, siga entenedor per tots els membres de la nostra comunitat lingüística. Encara que siga més fàcil descobrir en la seua prosa mots meridionals, Valor mira de combinar-los amb els comuns del centre i del nord valencià. Així, al costat de formes meridionals com ara copa, ferrament, reballar o taulell, usa les corresponents als parlars del centre i del nord, com braser, ferramenta, refilar o post.

Ell ha volgut seguir, per convicció i amb rigor, el consell de Pompeu Fabra als nostres escriptors: "no desitjaríem altra cosa sinó que tractàreu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals". En la prosa valoriana trobarem mots perfectament clàssics, com ara hedra, esmenugar, unflar, quemengar o trellat, que, malgrat la seua antiguitat venerable, eren absents del diccionari de Fabra.

Especialment rica és l'aportació valoriana al vocabulari referent al món natural. En les seues narracions es troben ben a sovint termes ornitònims, fruit de la seua coneguda afició cinegètica, com ara búfols, esmirles o txènes, o termes propis de la nostra flora, com ara cospins, gírgoles o sajolida. Especialment valuoses són les referències meteorològiques, conseqüència de la seua passió per l'observació del cel i de l'oratge. Així, ens parla de núvols com els cells o els torrellons, i de vents com el morisc o la provença (...).

La Universitat d'Alacant tenia un deute amb Enric Valor. La seua obra extraordinària, basada i elaborada amb materials de les comarques properes a Alacant, exigia el nostre reconeixement i la nostra gratitud. Amb aquest acte de hui, li fem justícia i ens afegim a les universitats germanes de València, de les Illes Balears i Jaume I de Castelló, que ja li havien concedit anteriorment el seu màxim guardó (...).

<http://www.va.es>

Amb Enric Valor en el record

Rosa Serrano

Amb Enric Valor compartia (¡ai, com dol haver d'usar el passat!) moltes coses. Com ho compartia molta altra gent. Compartíem els orígens. La llengua i la cultura. L'opressió de molts segles i les petites conquestes de cada dia. L'alegria de la diversitat que enriqueix un tot i que ens reafirma i ens ompli d'orgull. El fet de saber quin és el nostre lloc en el món i com és d'important la dignitat individual i col·lectiva. La implicació i el compromís. El treball ben fet que és el que sura malgrat l'adversitat. La vivència del temps. El cercle lluminós de la creació. La tenacitat. I la pàtria.

Ara l'hem perdut o com a mínim és un sentiment de pèrdua el que se'ns instal·la en la

memòria quan pensem en ell. Tanmateix, ell –i aquest és un dels grans privilegis dels creadors– perdurà en la seua obra.

Un corpus rondallístic no molt extens (tan sols 36 rondalles) però completíssim i un nivell literari i lexicogràfic extraordinari. Una trilogia que alça acta notarial dels paisatges vitals de l'escriptor i d'un període històric que va de la primera guerra mundial al final de la nostra guerra civil on tants hagueren de fugir més "enllà del horitzó". El Cicle de Cassana està format per tres novel·les imponents que inciten a la relectura, com tot gran llibre, i cada vegada que ens aboquem a rellegir, per exemple el primer volum Sense la terra promesa, descobrim pàgines sorprenents, certs paràgrafs se'ns il·luminen perquè cobren, segons els nostre estat d'ànim o la circumstància personal, una significativitat diferent. Queden les altres obres, la primera de totes, L'ambició d'Aleix, ara acabada de reescriure per l'autor.

Enric Valor, tal com va fer Llorenç Villalonga, ha volgut al final dels seus anys millorar la criatura literària, fer que funcionara millor el relat passant-lo a primera persona i altres petits canvis més. Un exemple més de l'extraordinària capacitat del nostre escriptor, del seu esperit de superació. Resten també La idea de l'emigrant, Un fonamentalista del Vinalopó i altres contarelles.

Aquests dies, després de la seua mort he visitat molts centres i he participat en molts homenatges. He tingut, com explicava l'altre dia a la Casa de la Cultura de Dénia, experiències commovedores: com aquella xiqueta d'un CP de Catarroja on havíem llegit Abella i els havia explicat records d'Enric Valor, que en eixir de la classe se'm va acostar, em va posar en la mà una petita espelma que havia fet en un taller i em va dir emocionada: Gràcies per haver conegut Enric Valor. La frase estava potser mal construïda, però jo la vaig entendre i em va arribar a l'ànima.

En altres llocs, l'experiència no és tan grata. Hi ha milers d'infants que continuen sense saber qui és Joan Ratot, El gegant del romaní, Les velletes de la Penya-Roja, Abella, El llenyater de Fortaleny i altres tants personatges meravellosos d'Enric Valor. Sí que coneixen per suposat, perquè la gran indústria en aquest cas és un factor mediàtic poderós, Hansel i Gretel, El flautista de Hamelin o la Blancaneus.

D'Enric Valor, lligem o acolorixen tan sols alguna rondalla fotocopiada. A d'altres llocs he trobat més bé un rampell de necrofilia i davant l'impacte mediàtic que l'escriptor va provocar amb la seua mort, és a partir de la mort que han sabut de la vida i de l'obra. La difusió de l'obra d'Enric Valor als centres educatius depèn, és clar, del nivell de coneixement i d'adhesió a l'escriptor i al patriota.

Les persones que li agraïm tota una vida al servei de la dignificació cultural del País Valencià i a la creació d'un model de llengua literària elegant i efectiva, podem i devem contribuir a la seua difusió amb un recurs ben senzill i eficaç: la motivació, és a dir, compartir amb els altres el nostre entusiasme i la provocació:

Però, ¿no has llegit encara I queixalets també?

¿Com no recordes la descripció que Valor fa del bombaredeig del mercat d'Alacant, a Enllà de l'horitzó?

¿Però com? ¿Vinga a anar a totes les manifestacions i encara no tens a casa ni un sol llibre d'Enric Valor?

Acabaré aquestes ratlles apressades després d'uns dies de Fira del Llibre recordant un viatge a Banyeres amb el Sr. Valor. Vam arribar tard i a la porta de la Casa de la Cultura estaven les

autoritats esperant-lo. A la Sala d'Actes una gernació de xiquets i xiquetes encuriosits davant aquell senyor elegant, de barret i bastó que els parlava del seu poble, de rondalles i de com estimava la llengua que parlem. Molts conservaran aquells llibres, gràcies a pares, mares i mestres que els han sabut educar en la sensibilitat i en el respecte. I la signatura senzilla de Valor els contagiarà compromís i dignitat. Que així siga.

Rosa Serrano és editora i biògrafa d'Enric Valor

Enric Valor, un escriptor de Castalla

Vicent Luna i Sirera

Enric Valor és, sens dubte, l'escriptor més conegut i estimat pels nostres escolars i per la població en general. Les seues gramàtiques i d'altres materials lèxics continuen sent, consulta obligada d'estudiosos i de qualsevol que vullga aprendre valencià.

Malgrat aquesta prolífica obra lèxica, el gènere literari que més li agradà conrear a Valor fou el de la novel·la. Valor, des de la seua infantesa, fou un gran apassionat de la narrativa i escrigué novel·les, però no totes les que va voler. En una ocasió va dir "(...) però els de la meua generació hem tingut tan mala sort, (...) " (...) He escrit prou, sí, però no tant com haguera volgut. A vegades pense: què poques novel·les em va deixar escriure Franco (...)".

Però segurament la faceta de rondallaire és la més coneguda de totes. El coneixement rigorós i exhaustiu que Valor tenia de les seues terres i gents està palés en les seues rondalles: noms de paratges, fonts, rius, muntanyes, etc. I és que Enric Valor fou un gran amant de la natura, un ecologista del seu temps.

La seua afecció per la cacera, i aquest amor per la natura, contribuïren que pam a pam coneguera les nostres muntanyes i paratges: "(...) Jo he estat un caçador (un caçador noble i no un matador d'animals) i un excursionista terriblement enamorat del camp, potser un pre-ecologista sense saber-ho (...)". Així, el nostre escriptor, animat pel mestre Sanchis Guarner i mentre practicava aquestes excursions diumengeres i les caceres amb els amics, aprofitava per parlar amb els grans de cada lloc i recollir els esquemes de les històries que li contaven. Històries que transformà en rondalles, donant-los un caire literari i aplicant la tècnica del conte.

Un bon grapat de comarques i pobles poden estar ben orgullosos d'aquest escriptor castallut. Així, els de la nostra comarca de l'Alcoià, han d'estar molt agraïts amb aquest escriptor de la Foia de Castalla, que amb les seues rondalles ha difós arreu del país el nom dels nostres pobles, el lèxic de la seua gent i les meravelles dels seus paisatges. L'acció i el context d'algunes d'aquestes narracions ocorre en les nostres contrades. Topònims com Serra de Mariola, Port de Biar, Peña de la Blasca, Foia de Castalla, Banyeres, Biar, Castalla, Alcoi, Penàguila, la Marjal, l'Altet de Todora, Pinar del Clot, Basseta dels Confiters, Peña Roja, Serra de la Carrasqueta, el Molí Nou, etc., són una bona prova del veritable coneixement que Valor en tenia de les nostres terres.

Bé estaria que els nostres ajuntaments se sumaren als homenatges que altres pobles i associacions cíviqes de tot tipus estan portant a cap. El nom d'una plaça, d'un carrer, d'un col·legi, etc., són algunes iniciatives que caldria tenir en consideració. I és que aquest patriarca de les lletres valencianes, aquest darrer gran homenot, aquest castallut de la Foia ha

estat un exemple de fidelitat a la terra i de fermesa a una llengua i una cultura.

El mestratge de Valor ens ha d'esperonar a seguir el seu exemple. El millor homenatge que li podem fer és llegir la seua obra, anar a la recerca de noves rondalles, conrear la nostra llengua. Aquesta llengua sobre la que un dia Coromines digué: "Valor, quin avantatge més gran que té vosté, quin català més sòlid té la Foia de Castalla."

Vicent Luna és professor de filologia catalana

El fons cultural de les rondalles

Vicent Berenguer

La gran difusió a què han arribat actualment les Rondalles valencianes d'Enric Valor va començar fa mig segle, exactament el 1950, quan les publicà Editorial Torre. Eren unes obretes en rústica, pulcres, en un format de butxaca; potser ens costa imaginar les limitades llibreries per on circulaven i on acudirien els seus escassos lectors d'aleshores.

Vint-i-cinc anys després, l'any que mor el general Franco, es reediten per Editorial Gorg en dos grossos volums titulats *Obra literària completa*. Així –si recordem el que tan encertadament expressa Rafael L. Ninyoles en aquella edició–, aquest material literari s'ha incorporat al llarg procés de recobriment col·lectiu dels valencians que exigia tant la modernització del país com la legitimació històrica i cultural que aboquen, en 1978, a la creació del Consell del País Valencià i, en 1982, a l'Estatut d'Autonomia.

De manera que, al costat de l'evolució o la modernització política, es donava una modernització cultural que, lògicament, començava –havia començat molt abans– amb l'alfabetització del poble en el seu idioma; el tema encara resta obert. Per això, l'èmfasi sobre els elements de continuïtat cultural de tota aquesta meitat del segle XX troba en l'obra d'Enric Valor una aportació –literària i culta– que no es pot eludir, i tot i que aquesta lloança és reiterada es justifica de manera perfecta tant per la diversitat temàtica com –sobretot– per la qualitat intel·lectual de l'escriptor de Castalla.

Centrant-nos en l'obra rondallística, per les característiques d'aquest gènere, s'ha comprovat que aquests relats –narracions, contes o llegendes–, per una banda, proporcionen un plaer subjectiu al lector, tan al jove com al menys jove, ja que no han perdut la funció del conte popular.

I veiem, d'altra banda, que l'efecte d'aquesta literatura folklòrica –a diferència del folklore literari: anònim, oral i col·lectivitzat–, sempre és obra d'uns escriptors determinats o determinables, la qual per la seua varietat temàtica i per la riquesa imaginativa té un gran poder de comunicació, independentment dels mitjans de transmissió. Això pot tenir en ocasions més virtuts, com ara gràcies a l'estil d'Enric Valor, principalment pel que significa quant a autenticitat cultural. En aquest aspecte, la rondallística de Valor s'homologa al que ja van aconseguir autors com Perrault, Grimm o Andersen, i a més de potenciar un gènere que s'havia reivindicat ja per alguns erudits de la Il·lustració –Carles Ros, Marc A. Orellana, Lluís Galiana– i posteriorment per Martí Gadea, Martínez i Martínez o Pasqual Tirado, des d'Enric Valor ha representat un veritable estímul que darrerament s'ha materialitzat en reculls de Joaquim G. Caturla, Leandre Iborra o Francesc Gaston, entre d'altres.

Per això, la riquesa que aporta tot aquest munt de relats al nostre imaginari col·lectiu és immensa i, a més, desfà el fals prejudici que els valencians havíem perdut, o no havíem tingut mai, aquestes obres, al contrari del que ha esdevingut en altres llengües, com ara el gallec o l'occità, per posar uns casos, on tota aquesta narrativa ha tingut i té un prestigi creixent cada vegada més. Si, contra alguns negres pronòstics –després de mig segle–, la costosa popularització no sols de les rondalles valencianes sinó de l'obra valoriana ha començat a ser unànime i respectada entre nosaltres, confiem que siga perquè significa que les idees cíviques i humanistes d'Enric Valor comencen a reconèixer-se i tenir fonament.